

قربانی، محمدعلی، ۱۳۴۳ - .

تاریخ تقلید در شیعه و سیر تحول آن / محمد علی قربانی. - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۳.
ISBN 978-964-971-711-1

۴۵۴ص.

فیپا.

۱. اجتهاد و تقلید - تاریخ. ۲. اصول فقه شیعه - تاریخ. الف. بنیاد پژوهشهای اسلامی. ب. عنوان.
۱۳۹۳ ت ۲ ق ۴ / BP ۱۶۷
۲۹۷ / ۳۱
۳۷۵۶۴۹۶
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

دکتر محمد علی قربانی

ویراسته سید ابوالقاسم موسوی

چاپ اول: ۱۳۹۴ / ۲۰۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۱۸۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۳	 فهرست مطالب
۹	 پیشگفتار

بخش اول

تعاریف و مباحث عام

۱۱-۱۲۴

۱۳	 فصل اول: تقلید و مباحث آن
۱۳	 تقلید در لغت
۱۴	 تقلید در اصطلاح
۱۶	 در بیان حقیقت و ماهیت تقلید
۱۹	 جواز تقلید و ادله آن
۳۸	 ادله قائلان به عدم جواز تقلید
۴۳	 قلمرو و محدوده تقلید
۵۳	 مبحث دوم: تقلید در مسائل اصول فقه
۵۶	 مبحث سوم: تقلید در مبادی استنباط
	 مبحث چهارم: تقلید در موضوعات مستنبطه عرفیه و لغویه و موضوعات
۵۹	 صرفه و موضوعات مستنبطه و ماهیات مخترعه شرعیه

۴ □ تاریخ تقلید در شیعه و سیر تحول آن

تقلیدی نبودن اصل تقلید	۶۱
نسبیت اجتهاد و تقلید	۶۵
کیفیت تحقق تقلید	۷۰
تبعض در تقلید	۷۱
نسبت بین اجتهاد و تقلید	۷۲
تجزیه در تقلید	۷۳
مقام اول: امکان اجتهاد تجزّی	۷۴
مقام دوم: در احکام تجزّی	۷۸
فصل دوم: فقه و مباحث آن	۸۶
نکته اول: فقه در لغت	۸۶
نکته دوم: دوره‌های فقه و فقها	۸۶
سیر تاریخی تقلید (تقلید عام)	۹۴
سیر تاریخی تقلید نزد شیعه (تقلید خاص)	۹۶
۱- تشیع سیاسی	۹۹
۲- تشیع اعتقادی	۱۰۴
۳- تشیع محبتی (محبت به اهل بیت علیهم‌السلام)	۱۰۸

بخش دوم

سیر تاریخی تقلید نزد شیعه

۳۴۹ - ۱۲۵

فصل اول: پیروی و اخذ احکام (تقلید) در زمان حضور معصومین علیهم‌السلام	۱۲۷
دوره اول: تقلید در زمان حضور معصومین علیهم‌السلام	۱۲۷
پیروی احکام در زمان رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وآلهم‌وسلم	۱۲۷

فهرست مطالب □ ۵

مکّه، اولین پایگاه فقه	۱۳۰
مدینه، دوران گسترش تشریع	۱۳۶
۱- قرآن:	۱۳۶
۲- سنّت	۱۴۸
کتابت حدیث در زمان رسول اکرم ﷺ	۱۵۲
پیروی احکام پس از وفات پیامبر اکرم ﷺ	۱۵۷
زمان امیرالمؤمنین علی ﷺ	۱۵۸
دوران امامت امام حسن مجتبی، سیدالشهدا و امام سجاد ﷺ	۱۷۴
دوران امامت امام محمد باقر و امام جعفر صادق ﷺ	۱۸۷
مدرسه امام باقر و امام صادق ﷺ و کیفیّت القای احکام	۱۹۷
الف) مجالس عمومی در تدریس فقه و حدیث	۱۹۷
ب) مجالس خصوصی در تدریس فقه و حدیث	۲۰۴
اصول اربعمأه (چهارصدگانه)	۲۲۰
دوران امامت امام کاظم ﷺ (۱۵۰ هـ. ق) تا زمان غیبت صغرا (۲۶۰ هـ. ق)	۲۲۸
روایات و راویان این دوره	۲۳۱
نظام وکالت	۲۳۸
شکل گیری دو پدیده در این دوره	۲۴۶
الف) مجموعه های مسائل	۲۴۶
۱- سؤالات آزمونی	۲۴۶
۲- سؤالات شرعی	۲۴۸
ب) مکتوبات ائمه ﷺ	۲۴۹
نمونه هایی از مکتوبات حدیثی این دوره	۲۵۲
دوران غیبت صغرا	۲۵۶
نواب اربعه	۲۵۹

- ۱- عثمان بن سعید عمری سَمَّان ۲۵۹
- ۲- ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری ۲۶۰
- ۳- ابوالقاسم حسین بن روح ۲۶۱
- ۴- ابوالحسن علی بن محمد سَمُرِی ۲۶۱
- نگرشی کلی به پیروی احکام در زمان حضور ۲۶۲
- ۱- کتاب و سنت ۲۶۵
- ۲- رجوع کردن به ائمه اطهار علیهم السلام ۲۶۶
- ۳- معرفی افراد از طرف ائمه علیهم السلام ۲۶۶
- ۴- رساله و توقیع نویسی ۲۶۷
- ۵- مسئله وکالت در امور مالی ۲۶۷
- ۶- کتاب‌های فقهی ائمه اطهار و اصحاب ائمه علیهم السلام (اصول چهارصدگانه) ... ۲۶۸

فصل دوم: تقلید در زمان غیبت ۲۶۹

- دوران غیبت کبرا ۲۶۹
- دوره اول: پیروی از احکام در زمان محدثان ۲۶۹
- الف) پیدایش جوامع حدیثی ۲۷۰
- ب) پیدایش کتب فقهی فتوایی ۲۸۰
- دوره دوم: تقلید در زمان تحول اجتهاد ۲۸۲
- دوره سوم: تقلید در زمان اوج اخباریگری ۲۸۴
- دوره چهارم: تقلید از زمان وحید بهبهانی تا زمان معاصر ۲۸۸
- تقلید از زمان شیخ مرتضی انصاری رحمته الله تاکنون ۲۹۲
- نگرشی کلی به تقلید در زمان غیبت ۲۹۷

فصل سوم: سیر علمی تقلید ۳۰۰

- گفتار اول: بحث اجتهاد و تقلید در کتاب نگاری و تألیف ۳۰۰
- گفتار دوم: سیر بحث تقلید در عبارات فقها و کلمات آنان ۳۰۸

گفتار سوم : سیر بحثی تقلید	۳۱۳
بحث اول: اختلاف در مفهوم تقلید	۳۱۳
بحث دوم: تقلید از اعلم	۳۲۲
بحث سوم: تقلید از میت	۳۲۷
تقلید از متجزی	۳۳۷

بخش سوم

مرجعیت و مباحث مرتبط

۴۴۴ - ۳۵۰

فصل اول: مرجعیت	۳۵۲
گفتار اول: معنای فقه، فقیه، مفتی، مجتهد، مرجع تقلید	۳۵۲
گفتار دوم: دوره‌های مرجعیت	۳۵۷
گفتار سوم: تعیین مرجعیت	۳۶۳
۱- تعیین مرجع توسط استاد کل وحید بهبهانی (م ۱۲۰۵)	۳۶۳
۲- انتقال مرجعیت به شیخ جعفر کاشف الغطاء (م ۱۲۲۷)	۳۶۴
۳- تعیین مرجع توسط شیخ جعفر کاشف الغطاء	۳۶۴
۴- تعیین مرجع توسط شیخ خضر بن شلال (م ۱۲۵۵)	۳۶۵
۵- انتقال مرجعیت به صاحب جواهر	۳۶۵
۶- تعیین مرجع توسط صاحب جواهر (م ۱۲۶۶)	۳۶۶
۷- انتقال مرجعیت به میرزا مجدّد شیرازی (م ۱۳۱۲)	۳۶۹
۸- انتقال مرجعیت به میرزا محمدتقی شیرازی (م ۱۳۳۸)	۳۷۱
۹- تعیین مرجعیت توسط میرزا محمدتقی شیرازی	۳۷۲
۱۰- تعیین مرجعیت توسط سید ابوالحسن اصفهانی	۳۷۳

فصل دوم: رساله‌های عملیه ۳۷۴

گفتار اول: سیر تحول نگارش رساله‌های عملیه ۳۷۴

گفتار دوم: رساله‌های عملیه در طول تاریخ تشیع ۳۸۵

فصل سوم: حوزه‌های فعال شیعه ۴۱۳

۱- مدرسه مدینه منوره ۴۱۳

۲- مدرسه کوفه ۴۱۴

۳- مدرسه قم و ری ۴۱۵

۴- مدرسه بغداد و نجف ۴۱۷

۵- حوزه حله ۴۱۹

۶- حوزه جبل عامل ۴۲۱

۷- حوزه اصفهان ۴۲۱

۸- حوزه کربلاء ۴۲۳

۹- حوزه سامرا ۴۲۳

۱۰- حوزه خراسان ۴۲۴

نمودار مرجعیت و حوزه‌های فعال شیعه ۴۲۵

فصل چهارم: فهرست نام فقها و مراجع تقلید شیعه در طول تاریخ غیبت ۴۲۶

منابع و مآخذ ۴۴۵

پیشگفتار

تاریخ تشیع مملو از فراز و نشیب‌هاست؛ حوادثی که گاه مایه ملال و گاهی باعث جلال؛ دورانی مقهور قدرت‌های ظالم و برهه‌ای در کنار قدرت‌ها و حکومت‌ها بوده و همواره تا به امروز این چنین امتداد داشته تا به دست ما رسیده است. خوشبختانه این پرچم هنوز در فراخنای تاریخ در اهتزاز است. از مسائل مهمی که در تاریخ تشیع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و تحولاتی را پشت سر گذاشته، مسئله اجتهاد و تقلید است. در سیر تحوّل اجتهاد از سوی علمای شیعه و سنی کارهایی صورت گرفته و مکتوباتی در دست است، ولی درباره سیر تحوّل تقلید شیعه کار مستقلی صورت نگرفته و در ضمن پاره‌ای از کتب اوراقی به صورت پراکنده در این زمینه نگاشته شده است. به هر حال با توجه به اهمیت این مسئله و تقریباً بکربودن آن موضوعی تحت عنوان تاریخ تقلید در شیعه و سیر تحوّل آن به این جانب سپرده شد که سرانجام پس از زحمات فراوان و تلاش‌های شبانه‌روزی این گونه به ثمر نشست که شاید اولین تألیف مستقل در این زمینه باشد. در اینجا ذکر چند نکته ضروری است:

۱- در تألیف این کتاب به سبب تازه‌بودن موضوع آن، لازم بود که به کاوش

در علوم مختلفی پیردازم، لذا در تحقق این مهمّ ناچار شدم مطالعات و تحقیقاتی در تاریخ اسلام و تشیع، فقه و اصول، رجال، علم قرائت و تجوید، علم حدیث، درایه و ... انجام دهم. همچنین در تألیف این کتاب کوشیدم تا حد امکان، منابعی را که می‌تواند برای محققان و پژوهشگران رهگشا باشد بیان کنم که همه این‌ها می‌تواند بر اعتبار و اهمّیت این تألیف بیفزاید.

۲- آنچه در ابتدا از عنوان تاریخ تقلید در شیعه به نظر می‌رسد، سیر تاریخی تقلید در شیعه است، ولی بنده در تحقیقاتم تاریخ تقلید را فقط در مقوله تاریخی بودن آن مورد لحاظ قرار ندادم، بلکه سیر بحثی و کتاب‌نگاری و چندین مقوله دیگر را نیز در این زمینه بررسی کردم که از تصفّح فصل‌های آن آشکار می‌گردد.

۳- هیچ کاری بدون زحمت و تلاش به نتیجه نمی‌رسد؛ لذا این جانب برای تحقیق در این زمینه به محضر اساتید و بزرگان بسیاری شتافتم و از محضر پرفیضشان خوشه‌ها چیدم و سرانجام این کار را به پایان رساندم که امیدوارم مقبول ارباب معرفت واقع گردد و خداوند به برکت وجود علمای اعلام و آیات عظام که عمری در راه اعتلای کلمه توحید و اهتزاز پرچم ولایت علوی تلاش کردند، حقیر را نیز در زمرهٔ خادمان آنان محسوب بدارد.

و عین الرضا عن کل عیب کلیلة و عین السخط تبدی المساویا

محمدعلی قربانی

مشهد مقدس

از مسائل مهم تاریخ تشیع که در سیر تحولی خود شایان توجه خاصی می باشد، مسئله اجتهاد و تقلید است. درباره سیر تحول اجتهاد از سوی دانشیان عامه و خاصه نوشته هایی در دست است، اما درباره سیر تحول تقلید شیعه تاکنون کار مستقلی انجام پذیرفته است.

از این رو، کتاب حاضر شاید نخستین تألیف مستقل در این باره باشد. در این اثر به سبب تازه بودن موضوع سعی شده است تاریخ تقلید در شیعه از جنبه های گوناگون بررسی و علاوه بر توجه به بُعد تاریخی، ابعاد دیگری مانند کتاب نگاری، ادوار تقلید، بحث فقهی، مرجعیت، رساله های عملیه، حوزه ها و مدارس فعال شیعه و فهرست نام فقهاء و مراجع تقلید شیعه و چندین مقوله دیگر، در ۸ فصل (به اعتبار تبرک جستن به ولی نعمتman، امام هشتم علیه السلام) مورد توجه قرار گیرد. برای انجام این پژوهش به علوم گوناگونی همچون تاریخ اسلام و تشیع، فقه و اصول، رجال و درایه، علم قرائت و تجوید، علم حدیث و ... مراجعه گردید. همچنین سعی شد تا جای ممکن منابع و مسانیدی مفید و سودمند برای محققان و پژوهشگران ذکر گردد که همه این ها می تواند بر اعتبار و اهمیت این تألیف بیفزاید.

تاریخ تقلید در شیعه از سیر تحول

چاپ ۱ ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۷۱۱۱

۱۸۰۰۰۰ ریال

آر ونگاه (م) به نشر عرب صفوح

۳۶۶۹۶۹

آف امان

Islamic Research Foundation
Astan Quds Razavi
Mashhad - IRAN

ISBN: 978-964-971-711-1

